

CONCEPTUALIZAREA FORMĂRII COMPETENȚELOR DE CONSILIERE PSIHOPEDAGOGICĂ LA CADRELE DIDACTICE

Valeria PASCARU-GONCEAR

Catedra Științe ale Educației

The efficient increment of the education target, finally, is a quick and easy integration in social life and activity. Such integration is the result of the combination of the general interests of the society with the personal ones, so every person could achieve in socially useful activity the maximum of his possibilities. Following, the pupils' preparation is made not just strictly from the point of view economic needs, but from the ample perspective of every pupil's personality development. The idea of "education for all" or better to say, the education adapted for every pupils needs – is orientated to the teacher's competence for the adaptation of a diversity of subjects, of the support of its acquisitions, of motivation for obtaining the superior performance and development of abilities for continuous education.

Psycho-pedagogical counseling, as it is now, is a social phenomenon, more than any other profession. It is probably one of the few activities that offer an interdisciplinary effort and an ensemble of visions on the pupil, student at present, adult and specialist tomorrow.

În Republica Moldova au fost introduse măsuri de reformă a sistemelor de educație în conformitate cu schimbările sociale, politice și economice. Este important ca și sistemul de formare a profesorilor să răspundă evoluțiilor curriculumului, tehnologiei didactice, mijloacelor didactice, materialelor educaționale pe care profesorii trebuie să fie pregătiți să le folosească adecvat. Pentru ca aspectele anterioare să fie cu succes implementate, este necesară dezvoltarea unor noi competențe ale viitorilor profesori.

În contextul că termenul *competență* are înțelesul de abilitate de a satisface scopurile educației, *competența cadrului didactic* în acțiunea educativă desemnează abilitatea de a se comporta într-un anumit fel într-o situație pedagogică [1].

Pregătirea cadrelor didactice în vederea dezvoltării competențelor de consiliere psihopedagogică presupune asimilarea unor repere teoretice și aplicative, implică dezvoltarea unor atitudini și abilități fundamentale, fără de care activitatea acestora nu poate duce la efectele conturate de finalitățile educației.

Prezența sau lipsa competențelor de consiliere psihopedagogică la profesori poate exercita o influență decisivă asupra dezvoltării personalității celui ce învață. Astfel, cadrul didactic având competențe de consiliere psihopedagogică poate ajuta elevul să-și modifice cogniția și comportamentul, să-și gestioneze trăirile afective, să-și îmbunătățească relațiile cu ceilalți, să ia decizii și să-și asume responsabilități pentru a-și rezolva singur problemele, atingând nivelul optim de funcționare a propriei personalități. Pedagogului îi revin responsabilități sporite în ceea ce privește asigurarea securității fizice și psihice a elevilor și realizarea unor activități care să determine schimbări evolutive, adaptative și inovatoare ale acestora. De asemenea, este necesară asumarea de către acesta a respectării unui sistem de valori și a unui cod deontologic. Deci, atât formarea profesională, cât și anumite trăsături ale personalității cadrului didactic determină prezența competențelor de consiliere psihopedagogică și eficiența activității sale. În acest context, consilierea psihopedagogică a elevilor trebuie realizată de către profesorii abilitați pentru astfel de activități în cadrul orelor de dirigință (și nu doar), unde îi vor ajuta pe elevi să identifice obiectivele și să abordeze soluțiile legate de: cunoașterea și imaginea de sine; dezvoltarea competențelor de comunicare; dezvoltarea abilităților sociale; promovarea sănătății și a stării de bine; prevenția dispoziției afective negative, a neîncrederii în sine, a situațiilor de criză; atitudinea pozitivă față de propria persoană; consiliere vocațională; controlul stresului; tehnici de învățare eficientă; dezvoltarea creativității, valorizarea potențialului propriu; managementul timpului ș.a.

Solicitări din partea profesorilor de a beneficia de activități pentru dezvoltarea acestor competențe la cursurile de formare continuă sunt extrem de puține, iar motivele sunt multe, polii motivaționali situându-se în zona lipsei de bani, a unui program încărcat, a neînțelegerii necesității acestor activități sau chiar a refuzului de a se apropia de această știință.

Cu toate acestea, activitățile de consiliere psihopedagogică rămân a fi o realitate necesară. Diferențele dintre clasele sociale, diferențe care devin dureros de evidente în spațiul restrâns al școlilor și liceelor și care au la bază situația financiară a părinților, implicit vestimentația, telefoanele mobile, se pot aplana prin inter-

mediul specialiștilor, iar ecourile acestora în spațiile domestice pot fi remediate și ele. Mutațiile din societate și din familia contemporană (problemele economice, problemele de relaționare între părinți și copii, timpul redus petrecut cu familia, redistribuirea rolurilor, suportul social și emoțional redus, supraîncărcarea profesională a părinților sau munca în străinătate etc.) determină mai multe probleme emoționale la copii decât în trecut. La acestea se adaugă presiunea grupului, riscul consumului de droguri și al altor forme de dependență, metodele educative slabe, inconstante, supraîncărcarea școlară, disfuncțiile în evaluare și notare, frica de examene etc., constituindu-se în adevărați stresori pentru elevi care, din păcate, uneori evită confruntarea cu „problema” prin fuga de la ore.

Orice proces de consiliere psihopedagogică trebuie să implice asumarea de către consilier a respectării unui sistem de valori. Astfel, după A.Băban [2], pregătirea consilierului încorporează asimilarea unor repere teoretice și aplicative, precum și dezvoltarea unor abilități și atitudini fundamentale care pot fi numite componente ale competențelor de consiliere psihopedagogică și ar putea fi reprezentate în următorul model:

Cunoștințe (a ști)

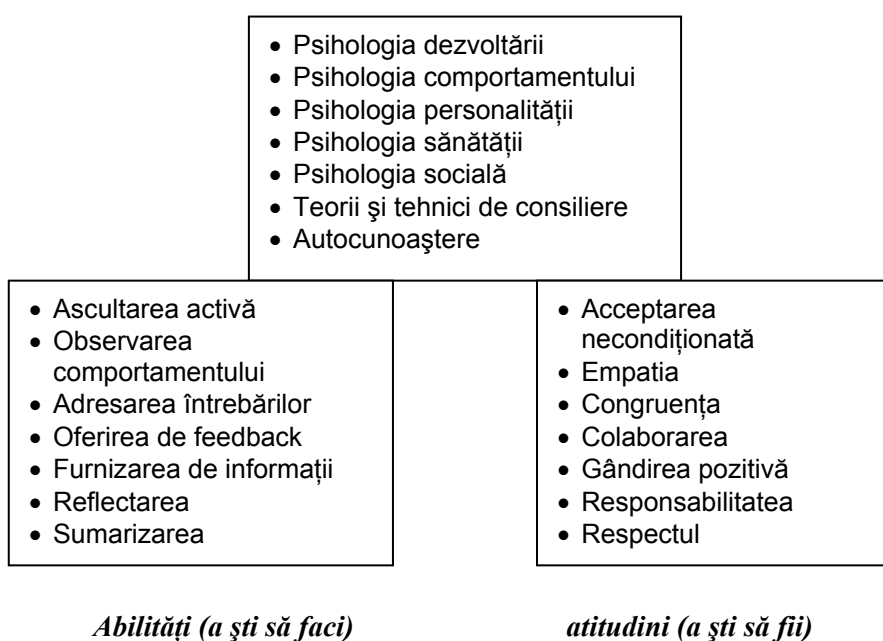

Fig.1. Pregătirea consilierului psihopedagog.

După E.Ivey și N.Gluckstern, unui consilier îi sunt necesare deprinderile fundamentale de asistare și deprinderile și strategiile fundamentale de influențare. Deprinderile fundamentale de influențare au scopul de a ajuta spre găsirea mai multor alternative de sprijin. Ele vizează modul în care consilierul poate determina consiliatul să gândească și să acționeze într-un mod diferit.

Deprinderile consilierului sunt organizate într-o formă ierarhică piramidală. Ideea de la care se pleacă este că prima etapă constă în construirea unei baze solide pentru ca mai apoi să se treacă la competențe mai avansate necesare consilierului. Or, studenții, viitoarele cadre didactice, prin intermediul metodologiei de dezvoltare a competențelor de consiliere psihopedagogică trebuie să interiorizeze aceste deprinderi.

Comportamentul de asistare și observare a clientului sunt deprinderi care formează baza unei comunicări eficiente, dar nu întotdeauna este indicat ca programul să înceapă cu formarea lor. Acestea constau în abordarea unui comportament verbal și nonverbal potrivit din punct de vedere cultural și individual, fiind central în procesul acordării de sprijin. Acest fapt implică ascultarea și încurajarea clientului să vorbească liber. Un alt aspect este acela că consilierul trebuie să fie atent la detalii: manifestările comportamentale ale clientului. Întrebările deschise ajută clientul să exploreze problemele și să vorbească mai mult. Întrebările închise conduc la răspunsuri focalizate, de obicei, scurte. Clarificarea constă în încurajări, parafrazăre, sumarizare.

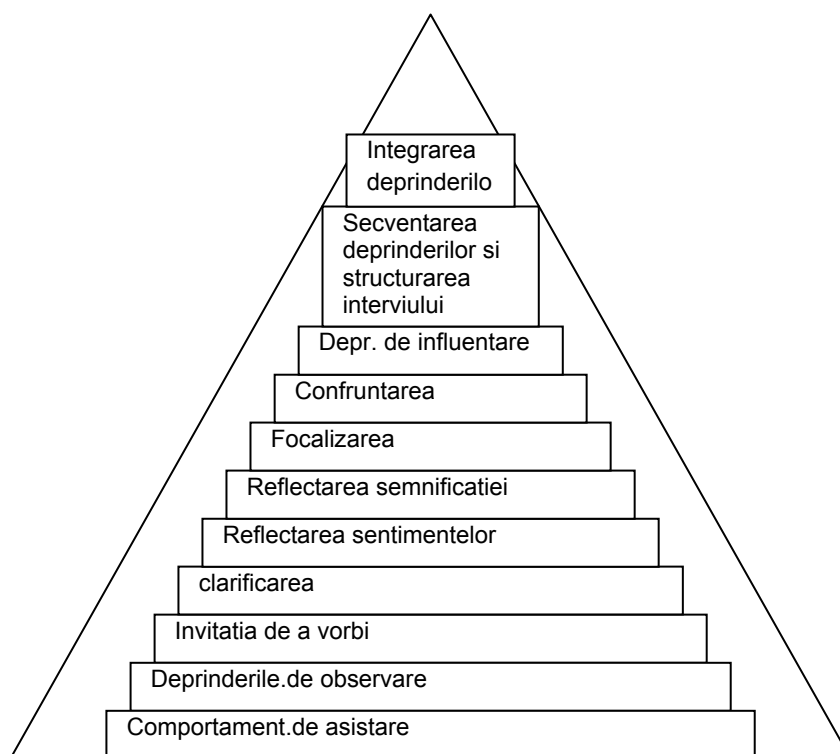

Fig.2. Ierarhia microdeprinderilor [3].

- Încurajările sunt scurte răspunsuri, cum ar fi încuviințările prin mișcări ale capului și cuvintele sau propozițiile scurte.
- Parafrazarea oferă clientului un feedback cuprinzând esența a ceea ce s-a spus. Ea oferă posibilitatea de verificare a acurateții cu care ascultăm și determină clientul să treacă la o altă topică.
- Sumarizarea oferă clientului un feedback cuprinzând esența unor fraze lungi ce descriu comportamente, gânduri, emoții. Deprinderea este utilă pentru a clarifica ceea ce s-a întâmplat în segmentele-cheie ale interviului, la începutul și sfârșitul interviului.

Reflectarea sentimentelor și a semnificației identifică și oferă clientului un feedback despre experiența sa emoțională. Explorarea emoțiilor este de bază în a ajuta clientul să ia o decizie și să acționeze în sensul ei.

Consilierul psihopedagog se va focaliza pe situația cu care se confruntă clientul. Strategiile de focalizare trebuie să fie utilizate pentru realizarea unei examinări absolute, complete a experiențelor de viață ale clientului.

Confruntarea este punctarea acurată a discrepanțelor individului. Ea stă la baza multor orientări în consiliere. Un consilier eficient se confruntă cu situațiile direct și deschis.

Pentru ca o sesiune să fie bine organizată, este nevoie de a respecta trei stadii: (1) definirea problemei; (2) generarea soluțiilor posibile; (3) decizia de aplicare. În activitatea de consiliere psihopedagogică acestea sunt extinse în cinci stadii ale interviului. Interviul de cinci pași va ajuta consilierul psihopedagog să organizeze ședințele de consiliere. Implicațiile sale într-un act de comunicare cu subiectul consiliat au următoarele direcții:

- sugerează și îndrumă autocunoașterea;
- echilibrează raportul dintre aspirații, capacități, posibilități;
- previne inadaptația școlară și profesională;
- intervine pentru reducerea, eliminarea și corectarea indeciziilor;
- întărește opțiunile și deciziile corecte.

Există trei competente de bază relaționate cu integrarea deprinderilor:

1. Capacitatea de a conduce un interviu folosind doar deprinderile de asistare și secvența fundamentală de ascultare. Aceasta este o competență de bază, urmărită în programul deprinderilor fundamentale de asistare.
2. Capacitatea de a conduce un interviu, echilibrând diferite deprinderi de asistare și influențare, folosind structura celor cinci pași.

3. Capacitatea de a determina o acțiune specifică a consiliatului, ca rezultat al interviului cu el [4].

Folosind eficient deprinderile de ascultare și influențare, consilierul psihopedagog poate ajuta consiliatul să descopere semnificația situației cu care se confruntă, pentru ca apoi să acționeze pentru a schimba.

După I.Al. Dumitru, pentru a dezvolta competențe de consiliere psihopedagogică, profesorului îi sunt necesare calități precum: (1) interesul pentru oameni; (2) comunicativitate în relațiile cu oamenii; (3) sensibilitate la sentimentele celuilalt; (4) toleranță; (5) gândire analitico-sintetică; (6) autocontrol; (7) creativitate; (8) spirit realist; (9) flexibilitate; (10) simț al umorului [5].

Analizând cu atenție funcțiile și sarcinile cerute unui cadru didactic cu competențe de consiliere psihopedagogică, descoperim că acesta va trebui în final să devină, după caz (simultan sau succesiv): educator, confident, bun ascultător, facilitator, mediator, formator, manager, negociator, mentor ... și enumerarea nu se încheie aici. Deci, învățarea modului de a-și modifica cognițiile și comportamentul în funcție de context sau situație pentru a se adapta și încadra mai eficient în societate, de a stabili relații cu ceilalți, de a dobândi și opera cu tehnici de soluționare a conflictelor inter- și intrapersonale se realizează prin aportul nemijlocit al profesorilor și educatorilor. Ele se dezvoltă pe parcursul școlarității prin activitățile de instruire-educare și prin activitățile de consiliere psihopedagogică. Aceste două activități au scopuri comune: acordarea de sprijin și ajutor celor aflați în procesul de instruire-învățare.

După I.Al. Dumitru, există diferențe între activitățile profesorului fără competențe de consiliere psihopedagogică și cele ale profesorului cu competențe de consiliere psihopedagogică, aducând argumente în vederea diferențierii acestora. Un argument ar fi faptul că profesorul instruește și este centrat cu precădere pe conținutul instruirii, pe când profesorul cu competențe de consiliere psihopedagogică facilitează realizarea învățării eficiente și durabile de către fiecare persoană, focalizându-și atenția pe cel ce învață. Primul fiind preocupat de ceea ce trebuie să știe elevul, în timp ce al doilea – de modul cum pot fi învățate, de către fiecare persoană, anumite cunoștințe, formate abilități și competențe, într-un mod neproblematic, de beneficiul obținut de fiecare persoană în urma parcurgerii unor experiențe de instruire-învățare [6].

Un alt argument este acela că profesorul propune elevilor un anumit mod de prezentare și înțelegere a științei; profesorul cu competențe de consiliere psihopedagogică abilitază și instrumentează persoana cu metode și tehnici prin care aceasta să asimileze, în manieră proprie, știința.

Fiind specialist în realizarea sarcinii de instruire, profesorul este preocupat de predarea unor conținuturi, adresându-se grupului de elevi într-un mod nediferențiat, în vreme ce profesorul cu competențe de consiliere psihopedagogică este specialist în probleme socioumane, fiind preocupat de traseul individual al fiecărui elev.

Apare întrebarea: nu ar fi oare mai eficientă munca profesorului dacă acesta ar avea competențele de consiliere psihopedagogică? În lipsa acestor competențe, activitatea sa în clasa de elevi poate deveni nu doar ineficientă, inutilă, dar și dăunătoare, în cazul când alegerea metodelor și tehnicilor de lucru nu este în conformitate cu disponibilitățile elevilor.

Un profesor cu competențe de consiliere psihopedagogică trebuie să cunoască modalitățile de comunicare prin care, pe de o parte, profesorul se poate face mai bine înțeles de către elevi și, pe de altă parte, îi poate ajuta să se deschidă mai mult față de el. În același timp, exersarea acestor modalități, de exemplu la orele de dirigenție sau în cadrul lecțiilor, îi poate ajuta pe elevi să comunice mai eficient între ei, înlăturând conflictele cu colegii. Aceste modalități de comunicare sunt de altfel foarte simple, mulți dintre noi utilizându-le în mod spontan.

Necesitatea consilierii psihopedagogice în unitățile de învățământ este extrem de importantă în sensul identificării elementelor comportamentale de tip suicid sau a oricăror altor probleme cu care se confruntă elevii. Aceste probleme sunt diverse și apar, în special, în zona relației părinte-copil, profesor-elev. Neînțelegerile survenite ar putea produce probleme grave pentru dezvoltarea și formarea personalității elevului.

Primul pas al consilierii psihopedagogice este stabilirea unei relații de încredere și a unei relații de lucru confidentiale în activitatea fie cu grupurile de elevi, fie în activitatea individuală.

Pasul următor este de a-i ajuta pe elevi să-și analizeze și să înțeleagă propriile sentimente, gânduri, comportamente relaționate de învățare și propria dezvoltare, ajutându-i să-și rezolve problemele, să-și dezvolte deprinderile constructive de coping, de a lua decizii.

Misiunea unui profesor cu competențe de consiliere psihopedagogică este de a se implica într-un act de comunicare cu elevii sau, în particular, cu elevul solicitant de servicii de consiliere în următoarele direcții:

- sugerează și îndrumă autocunoașterea;

- echilibrează raportul dintre aspirații, capacități, posibilități;
- previne inadaptarea școlară și profesională;
- intervine pentru reducerea, eliminarea și corectarea indeciziilor;
- întărește opțiunile și deciziile corecte.

Unii ar putea să neglijeze rolul competențelor de consiliere psihopedagogică pentru profesori, susținând că există specialiști: psihopedagogi, psihologi, asistenți sociali care își desfășoară activitatea urmărind aceleași scopuri. Bineînțeles, este un adevăr pe care nu dorim să-l contestăm, dar pe cât de eficientă va fi activitatea câtorva psihopedagogi sau psihologi într-o școală în care învață cel puțin de 10 ori mai mulți copii, care necesită grijă și receptivitate atunci când au nevoie de susținere? Iar realitatea este aceea că doar o mică parte din cei mai îndrăzneți se adresează psihologului sau specialistului. De aceea, accentul cade primordial pe activitatea pedagogului și pe receptivitatea acestuia la nevoile elevilor săi.

Un alt aspect important al necesității dezvoltării competențelor de consiliere psihopedagogică la profesori ar fi acela că un astfel de specialist va realiza activitatea în cadrul orelor la disciplină, va comunica cu elevii și va contribui la autocunoașterea și valorificarea resurselor acestora, astfel încât numărul elevilor anxioși, cu nevoie școlară sau cu alte probleme de personalitate, va scădea simțitor.

Unui profesor cu competențe de consiliere psihopedagogică îi pot fi atribuite o serie de însușiri, cum ar fi: curajul, prudența, tăria de caracter, luciditatea gândirii, robustețea intelectuală, decizia de a acționa. Este foarte important ca el să stăpânească arta conversației, ceea ce i-ar scoate în evidență nu doar nivelul de informare, competența, inteligența, ci și calitățile sale umane care-l vor face atractiv pentru persoanele cu care comunică. Artă conversației presupune aptitudini specifice pe care profesorul cu competențe de consiliere psihopedagogică și le modelează pe măsură ce dobândește experiență.

A fi documentat, a ști ce se petrece în viața cotidiană este tot atât de important ca și aptitudinea de a te adapta interlocutorului, demonstrându-i că ai capacitatea să abordezi diverse subiecte sau cu tact și corect problema propriu-zisă. Capacitatea de a purta o conversație presupune știința de a te exprima, de a ști ce, cum și când să spui ceva, ținând seama de interlocutor, de vocabularul care este bine a fi utilizat cu acest prilej. Orice exprimare stereotipă, incorectă din punct de vedere gramatical și săracă în nuanțe denotă un nivel de intelectualitate redus și poate afecta sensul conversației.

Important este și faptul că un profesor cu competențe de consiliere psihopedagogică va conlucra și colabora mult mai eficient cu specialistul psihopedagog sau psihologul, va ști să comunice constructiv cu părinții elevilor sau cu colegii de breaslă pentru a găsi cele mai avantajoase soluții de rezolvare a necesităților elevilor.

Poate că în nici o altă profesie nu contează atât de mult personalitatea și comportamentul specialistului ca în activitatea de dascăl. Atitudinea pedagogului față de elev manifestată în comportament și comunicare influențează asupra formării imaginii de sine a acestuia și se răsfrânge asupra formării personalității lui. Autoritatea pedagogului bazată pe un control agresiv asupra celor ce învață aduce la consecințe dezastruoase (retragere în sine, violență, agresivitate, comportament deviant). Relațiile dintre cadrele didactice și discipoli trebuie să fie de colaborare, iar profesorul să aibă rolul de mentor și îndrumător al activității elevului. În cazul când apar probleme în interacțiunea pedagogică, profesorul trebuie să dispună de un arsenal de tehnici neagresive care nu lezează demnitatea celui ce învață [7].

Profesorul modern nu mai este cel ce propune elevilor un anumit mod de înțelegere a științei, nu este cel care indică ce e mai bine și mai eficient din punctul său de vedere, ci este persoana care propune metode și tehnici prin care elevul, în dependență de necesitățile sale și de personalitatea sa, le va asimila, în manieră proprie. Este foarte important ca profesorul să fie preocupat de traseul individual al fiecărui elev, ajutându-l să-și dezvolte personalitatea prin valorificarea la maximum a potențialului intelectual. Deci, în activitatea sa el va porni de la premisa că fiecare elev are o serie de disponibilități ce trebuie actualizate, iar el, profesorul, este cel care va ajuta elevul să-și conștientizeze aceste disponibilități, pe care le va valorifica în activitatea sa.

Cu toate că există numeroase semnale privind necesitatea revizuirii unor comportamente profesionale, practicile educaționale continuă să fie dominate de autoritatea excesivă a profesorului care menține monopolul asupra situațiilor de vorbire, care controlează în mod exagerat conținuturile vehiculate. Se constată, de asemenea, o tendință a educatorilor de a manifesta mai multă răbdare și empatie față de elevii cu performanțe ridicate și de a le oferi mai multe ocazii de a răspunde față de cei mediocri, dintre care doar unii se ambiționează și se ridică la nivelul celor puternici; o bună parte din ei devin însă și mai slabi. În aceste condiții, persistă câteva întrebări justificate, care se referă la faptul că elevii se implică puțin în dialogul școlar, deși

libertatea lor de manifestare și exprimare a crescut simțitor și ce se poate face pentru a-i ajuta pe elevi să se dezvolte liber, fără constrângeri ideologice. Acestea sunt doar câteva din problemele a căror soluționare este posibilă în cazul în care profesorii având competențe de comunicare necesare în activitatea lor de consiliere psihopedagogică ar putea eficientiza procesele de comunicare ce se desfășoară în contextul școlar.

În dezvoltarea și menținerea stării de bine un rol important au familia și școala; însă, de cele mai multe ori, aceste instituții generează și întrețin condiții nefavorabile. Astfel, ele subminează încrederea în sine a copiilor, îngredesc autonomia și independența elevilor, șablonizează individualitățile, inițiază competiții neproductive în detrimentul cooperării, induc percepții amenințătoare asupra lumii și vieții. Focalizarea exclusivă a școlii pe latura intelectuală și pe performanțele elevilor sunt căi de diminuare a stării de bine și de creștere a riscului pentru disfuncții sau boli fizice și psihice.

Pentru dezvoltarea unor atitudini și valori dezirabile, cadrul didactic trebuie să creeze elevilor situații de învățare menite să dezvolte astfel de atitudini, să se descurce în situații conflictuale date de opinii/atitudini diferite între indivizi sau între individ și societate, să evalueze dezvoltarea atitudinilor și valorilor la elevi.

În vederea eficientizării procesului de învățământ, cadrul didactic trebuie să abordeze și strategii de tip managerial în clasă, exploatând la maximum resursele disponibile. Nivelul eficienței activităților cadrului didactic în clasă poate fi exprimat ca un raport între rezultatele obținute și resursele disponibile. Este important a identifica resursele „latente”, potențiale, uneori prea puțin exploatate de către cadrele didactice. Autoritatea profesorului nu se reduce la posesia cunoștințelor de specialitate, ci derivă și din capacitatea acestuia de a alterna strategiile didactice, adaptându-le sistemelor educaționale, de a repartiza responsabilități elevilor (apelând chiar și la delegare), de a mobiliza elevul spre cooperare, de a purta un dialog real profesor-elev.

Conform organizării actuale, pregătirea pentru cariera didactică se produce în paralel, intersectându-se cu cea științifică – de specialitate, de-a lungul anilor de studii la universitate. Întrebarea ce anume determină un cadru didactic să fie mai eficient decât altul în activitatea sa profesională persistă, iar posibilele răspunsuri ar putea conduce la evidențierea unor calități, competențe ale acestora. Profesorii trebuie să fie nu doar specialiști în ce privește instruirea, ci și specialiști în probleme socioumane.

Dacă se mai consideră normal faptul că profesorul trebuie să fie centrat cu precădere pe conținutul instruirii, atunci este necesar a depăși această „normalitate”, plasând accentul pe necesitățile celui ce învață. Profesorul trebuie să fie preocupat de modul cum pot fi acumulate cunoștințele, cum pot fi dezvoltate abilitățile, competențele de către fiecare elev și într-un mod cât mai eficient.

Formarea competențelor de consiliere psihopedagogică prin modulul consiliere psihopedagogică completează registrul competențelor de specialitate ale profesorului. În această considerație, formarea competențelor de consiliere psihopedagogică la studenți, viitoare cadre didactice, devine posibilă de realizat prin predarea/învățarea/evaluarea disciplinei și solicită, pe de o parte, formarea unor capacități, deprinderi, abilități, atitudini profesionale la nivelul discursului didactic, iar, pe de altă parte, dezvoltarea comportamentelor relaționale, facilitând, astfel integrarea viitorilor profesori în școala modernă. Este important ca sarcina educației și instrucției să fie formarea personalității corespunzătoare idealului educativ al societății noastre.

Referințe:

1. Albu E. Manifestări tipice de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie. - București: Aramis, 2002, p.180.
2. Băban A. (coord.). Consilierea educațională. - Cluj-Napoca, 2001, p.45.
3. Ivey Allen E., Gluckstern N. Abilitățile consilierului – abordare din perspectiva microconsilierii. - București: Risoprint, 1999, p.117.
4. Ibidem, p.187.
5. Guțu VI. (coord.) Psihopedagogia centrată pe copil. - Chișinău: CEP USM, 2008, p.13.
6. Ibidem, p.14.
7. Chiru M. Asistența psihopedagogică. - În: Orientarea școlară și profesională a tinerilor rezidenți în zone defavorizate socioeconomic și cultural. - București: ISE, 2001.

Prezentat la 05.06.2012